

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi polji. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrtleta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr.

V Ljubljani v sredo 6. septembra 1871.

Obseg: Liebigove misli o bolezni sviloprejk. — Petroleum, zdravilo goveji živini, kedar jo napenja. — Štipendije za vrtnarsko šolo v Mödlingu. — Bivša pariška komuna in socijalizem. (Dal.) — Poročilo o XXII. skupščini Matičinega odbora. — Dundar in drongar. (Kon.) — Ka ali da, pa še kaj družega. — Mnogovrstne novice. — Dopisi. — Novičar.

Gospodarske stvari.

Liebigove misli o bolezni sviloprejk.

Slavni nemški kemikar Liebig — piše „Gosp. List“ — je že leta 1867. pisal, da se ima vzrok grozne bolezni sviloprejk iskati v murbovem perji.

V novejšem času je zopet priobčil članek, s katerim hoče resnico tega dokazati. Nikakor ne bomo kratili velicij zaslug tega kemikarja, toda zdi se nam primerno, da pojasnimo to stvar.

Stvar je važna, tedaj bomo vse vestno našteali, kar je Liebig pisal in potem bomo poskusili, njegovo idejo z dokazi spodbiti. On pravi, da je preiskaval murbovo perje iz Turkeštana; pravi, da ima več gnjilca v sebi nego perje naših murb, ter sklepa, da v Turkeštanu do sedaj še ni bilo te strašne bolezni sviloprejk. Ko je to objavil, bilo je člankov od vseh strani, in zopet je Liebig tako-le odgovoril: „O važnosti gnjilca v murbovem perji sem že pisal, in zarad tega so me mnogi napadli, toda jaz nisem nikdar mislil, imenovati murbe bolne, kakor tudi ne menim, da je jabelko bolno, ako ne donaša dostojno množino sadja. Moje mnenje je le, da murba mora biti tako oskrbljevana, kakor jablana, od ktere zahtevamo obilo sadja, ako hočemo, da more tako perje roditi, kakoršno je sposobno, da iz njega morejo sviloprejke izdelavati svilo.“

Skušnje v kmetijstvu učijo, da jako rodovitna zemlja od leta do leta bolj peša, ako se jej vedno le jemlje, nikakor pa ne povrne odvzeta moč, in sicer z gnojem. Jasno je, če murbi vsako leto vzamemo listja, da more drevo opešati. Dokler je drevo še v rasti, tako, da še dalje razprostira svoje korenike v nove plasti, v kterih še novih redivnih snov najde, se sicer pešanje ne pozna. Toda obseg zemlje, iz ktere srkajo korenine svoj živež, je omejen, in zdaj jim nastopi pomanjkanje živeža. To pa traja dolgo časa, predno se spozna na drevesu, posebno ker se murba vedno obrezuje, s tem pa se stvar zakriva. Vendar je dovaževanje potrebnih redivnih snov drevesu jako pičlo, in tisti obstojni deli, ki so sviloprejki potrebni, niso popolni in ne zadostujejo pravi izreji sviloprejk; to pa ne more biti brez vpliva na zdravje sviloprejk.

V krajih, kjer divjá bolezen sviloprejk, sem zmirom slabo lastnost krme zapazil. V Japanu, na Kitajskem in v Turkeštanu ta bolezen še ni znana, in v teh pokrajinah ravnajo z murbami ravno tako, kakor v naših krajih z vinsko trto, ktero vsako leto pridno obrezavajo, okopavajo in jej gnojijo. Po Laškem, Francoskem in drugod pa ne obrezavajo murb tako pogo-

stoma; tū se komaj nekoliko več skrbí za murbo kot za gozdno drevje. Tedaj je razloček med Japaneškim odgojevanjem murb in med našim; Japanezi odgojujejo jako skrbno murbo, ker v njej se ima osnovati snova, iz ktere se razvije telo živali, kakor tudi svila. Naši deželani (Evropejci) pa menijo, da je dovolj, da imajo dobro seme, in da murba daje dovolj perja. Želeti bi bilo tedaj, da bi skrbeli tudi v naših pokrajinah, da bi odgojevali drevesa, ktera bi izvrstno krmo dajala za sviloprejke. Z gnojenjem starih dreves se bode sicer le malo popravilo, z mladimi drevesi se more začeti.

(Dalje prihodnjič.)

Živinozdravilske skušnje.

* Petroleum (kamenno olje) zdravilo goveji živini, kedar jo napenja. — Nemški časniki iz Maldeuten-a na Pruskem naznanjajo, da že dve leti ni poginilo nobeno govedo, ki se je paslo na detelnem strnišču in jo je potem napenjati začelo, če so mu eno žlico petroleum-a noter dali, akoravno jih je zbolelo sto in sto. Vsakemu živinčetu je hipoma odleglo, če so mu žlico tega olja brž noter vlili, ko ga je napenjati začelo, in niso čakali, da je bila živina že kakor sod napeta. Zato ima ondi vsak pastir, ki živino pase, flaško tega olja in pa vrv pri sebi. — Ne moremo tajiti, da ne bi ob pravem času pomagalo to olje, ktero nekteri naši vozniki tudi svojim konjem dajejo pod imenom „štanjevec“ (Steinöhl), kedar jih kolje, s katerim pa so že marsikterega konja umorili, če ga je po prehlajenji ali zarad kakega družega vzroka klalo zato, ker so se mu čeva vnela. Če pa se takrat kamenno olje daje živini, je to ravno taka, ko bi v ogenj vlival olja; še huje bode gorelo in že vneta čeva bodo se še huje vnela. Če pa se je živina na detelji ali drugi paši prepasla in potem v vampu začno vreti vetrovi (gazi), a še ni vnetja v njem, takrat utegne žlica petroleum-a dobro storiti. Vselej tedaj le s prevdarkom in pametjo!

Dve cesarski štipendiji

za vrtnarsko šolo v Mödlingu poleg Dunaja

je razpisalo c. kr. ministerstvo kmetijstva. Vsaka štipendija znaša 250 gold., ena je po imenu cesarjevem, druga po imenu cesaričnem. Začne se ta šola 1. oktobra tega leta; kdor želi eno ali drugo štipendijo dobiti, naj se zadnji čas do 20. dne t. m. pismeno oglasi pri „Curatorium der landwirthschaftlichen Lehranstalt Francisco Josephinum in Mödling“, in dokaže, da je

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrtrleta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gold. 20 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr.

V Ljubljani v sredo 4. oktobra 1871.

O b s e g: Liebigove misli o bolezni sviloprejk. (Dal. in kon.) — Vrtnarska skušnja: Kdaj je mokovnica bolja kakor beli trn? — Nekatere misli o naših šolskih zadevah. (Dalje.) — Telovadno in boriteljsko imenoslovje. (Dalje.) — Iz deželnih zborov. — Dopisi. — Novičar.

Gospodarske stvari.

Liebigove misli o bolezni sviloprejk.

(Dalje in konec.)

Mnogo dokazov je, da telesna bolezen izvira iz slabega krmljenja.

Prav je, da se preiskuje seme svilonodno z mikroskopom, in da se potem zavrže že bolno seme; vendar vzrok se s tem še popolnoma ne zvé. Treba bi bilo tedaj, da bi preiskavali, kakošen vpliv imajo kaljive soli, apno, fosforne kisline, in kako po njih tekne murbovo drevo.

Evropski svilonodjec se le malo ozira na lastnosti murbovega perja; on le toliko skrbi, da ga dobí dostojno množino, kolikor mogoče po prav nizki ceni, in nikdar mu ni skrb za to, da bi lastnost perja zboljšal z gnojenjem murbovih dreves. Ako bo hotel svilonodjec to obrtnijo nadaljevati, moral bo enako storiti kakor oni, ki iz sladkorne pese izdelujejo sladkor, ker tudi oni so v prvem času dobivali peso od kmetov, zdaj pa sami sadijo peso na dobro pognojene njive, ker navadni kmetje jej le malo ali celo nič ne gnojé, pomanjkljivost gnojivne moči pa stori, da ima pesa le malo sladkorja v sebi.

V novejšem času se prikazuje neka bolezen murbovega drevesa, koja utegne imeti prav hude posledice. V južnem Tirolskem se je prikazala bolezen, ki se vedno širi. Kakor hitro ta bolezen murbovo drevo napade, ono ne le umrje, ampak vkuži tudi vse sosedne. Bolezen napade najprvo korenine, in z drobnogledom se spoznava, da je ta bolezen neka prav tanka plesnjava gobica itd.

Tej stvari odgovorimo mi tako-le:

Dokaže se lahko, da je v spisih dotičnih 1864. l. skor edini vzrok svilonodni navedena pomanjkljivost gnjlca v perji, ktero se svilonodjem poklada, da je pa v zadnjem spisu slaba zlozba redivnih obstojnih delov perja navedena le kot eden mnogih vzrokov, ki je bolezni svilonodjek kriv; dokazano je, da pl. Liebig pri teoriji ne pozná nobene praktične veljave, in da najrazličnejše stvari skupaj meša, kakor to vidimo iz tega, da njemu je vse eno reči: bolezen svilonodjek ali pa bolezen murbe; to mu je vse eno!

Dokazati pa moremo tudi to, da je Liebigova misel popolnoma kriva; on namreč misli in trdi, da se murbovemu drevju v naših pokrajinah nikdar in nikakor ne streže. Kje in kako je to resnica? Mar ni bolezen svilonodjek tudi v tistih deželah, v katerih se murbam toliko streže in gnoji, in mar ne dobiva murba ravno v naši deželi vedno precej gnojnih moči, s tem, da

poljedelci njive gnojijo, in mar nobeni del ne dospe do na široko razširjenih korenin murbe? Gotovo dovelj.

Prof. pl. Liebig opira vse dokaze na kemično preiskavo murbovega perja, ktero je dobil iz Turkeštana, in ktero je imelo v sebi 3·38 do 4·04 (%) gnjlca. Originalen je njegov dokaz: „Perje iz Turkeštana ima prav dovoljno množico gnjlca v sebi; da reji svilonodjek zadosteva, dokaže to, da je v Turkeštanu bolezen svilonodjek tako neznana kakor na Kitajskem in Japonskem“.

Mi pa dokažemo lahko prav določno, da ne le v Turkeštanu, ampak tudi na Kitajskem in Japonskem traja že več let bolezen svilonodjek, in da se od leta do leta množi in širi; to mu dokažemo s žalostnimi skušnjami naših svilonodjcev, ki z originalnim semenom svilonodjek iz ondotnih pokrajin od leta do leta manjši vseh dobivajo; to tudi dokažemo z mikroskopičnim preiskavanjem dotičnega svilonodnega semena; in če vse to ne zadostuje, bode gotovo vsaj to velevažen dokaz, da je Japonska vlada sklenila izvaževanje svilonodnega semena omejiti, ter s tem upa, slabim okoliščinam domače svilonodje pripomoči.

Kar pa imamo o kemični zlozbi murbovega perja omeniti, objavimo le to, da ima ravno murbovo perje na Japonskem in Kitajskem malo, celo malo množino gnjlca. Dr. Reichenbach je preiskaval prav vestno perje iz Brešije, in našel je, da ima več gnjlca v sebi nego ono iz Japonskega, in vendar le ubogi Breščani še vedno brezvspešno čakajo na pomoč od množine gnjlca.

V Ogerskem Staremgradu je prof. Moser izvršil natančno preiskavanje murbovega perja ondotnega kraja, in je v njem našel 4·7 (%) gnjlca. Na ces. kralj. poskuševališču Goriškem se je preiskavalo sedem poskušinj in našle so se v murbovem perji sledeče množine gnjlca: 4·6 (%) — 5·09 (%) — 5·3 (%) — 4·99 (%) — 5·15 (%) — 5·8 (%) — 5·1 (%).

In kdo ne zna, da ravno pri nas na Goriškem huda bolezen svilonodjek že dolgo časa razsaja, čeravno ima naše murbovo perje več gnjlca nego ono iz Japonskega.

Ko bi Liebig v splošnem priporočal, da bi svilonodjci skrbeli za zdravo in krepko hrano, koja bi bolnim svilonodjem bila v pomoč, potem bi se smeli njegovi spisi ceniti.

Saj je v goriškem časopisu že dovelj jasno bilo pisano, da krepka hrana more življenje bolehnega organizma zdatno podaljšati, in ravno v tem oziru je gotovo, da bode od dveh bolehnih organizmov dalje časa živelo ono, ktero dobiva krepkejšo hrano.

Tedaj bode tista bolna svilonodjka dalje časa živele, ktera bode dobivala krepko perje, nasprotno pa

bode bolna sviloprejka, kateri se krmi le slabo perje, kmalu onemogla in vsahnila. Vendar pa moremo opomniti, da zaradi boljše in krepkejše krme se ne zmanjša število kužnih telesec v sviloprejki; le toliko je, da ima sviloprejka s tem, da dobiva krepko hrano, tudi čvrsto moč življenja in se lahko protistavlja večemu vplivu teh telesec, in ker je menjava redivnih tvarin v organizmu jako živahna, zato se njej kmalu to nadomesti, kar kužna telesca, ki so v organizmu kakor prisiljenci vgnjezdena, povzijejo in porabijo.

Nemogoče je toraj iskati vzroka te bolezni v perji, sploh v hrani; to pa tudi raznotere skušnje spričujejo, vsled katerih je razvidljivo, da kakovost perja nima navedenost na to bolezen nikakega vpliva.

Ako bi bila pomanjkljivost vzrok te bolezni, bi se sililo zopet to vprašanje, zakaj da imajo izmeti bolnih sviloprejk, ktere so ravno tisto perje vživale, kakor zdrave, vedno več gnjilca v sebi nego oni od zdravih. Narava vedno skrbi, da vsaktere nerednosti zopet popravi, — v tem slučaju pa bi ravno nasprotno ravnala. Tu smo do sedaj govorili vedno le o bolezni tako imenovanih „teles“, čeravno vsi znamo, da je še neka bolezen sviloprejk, to je zaspanost. Gosp. Liebig od te bolezni nič ne vé, in pripisuje vzrok nesreče v svilopreji edino le bolezni telesec.

Mi sklenemo ta članek s tem, da iskreno priporočamo vsem svilorejcem, da ne zanemarjajo reje murbovega drevja, ker zdrava in krepka hrana bode vedno bolehnim sviloprejkam zdatna pomoč, da prestanejo viharne napade. Saj je krepka hrana tudi človeku, ki je prestal hudo bolezen, najzdatnejša pomoč, da se pokrepča. Najprvo pa nam ostane vzrok bolezni vničiti, to pa dosežemo le z mikroskopom, ki nam bode pokazal bolne metulje, od katerih imamo pričakovati le bolnega zaroda, te bomo tedaj ločili in odstranili. Mikroskop nam bode pripomogel nesrečno bolezen sviloprejk vničiti, nikdar pa ne perje, ki ima več gnjilca v sebi, kakor misli Liebig, ki edino le v perji vzroka te bolezni išče.

Po „G. L.“

Vrtnarska skušnja.

* *Kdaj je mokovnica bolja kakor beli trn?* Po triletnej skušnji sem se do dobrega prepričal, da hruševi cepiči prav čvrsto rastejo na mokovnični podlagi; da je tedaj mokovnica (*crataegus aria*, *Mehlbeerbaum*) za velika drevesa boljše podlaga mimo belega trnja, kajti ta v rasti zastaja proti hruški na debelost, mokovnica pa, ki ima močan sok in močno deblo dela, se hruški primerno redi. Mokovnične jagode ubožni meljejo za kruhovo moko; morda toraj tudi hrušev sad na tej podlagi ne bode preslab. To bode pokazala prihodnost, ako ni še skušeno drugod.

Lovro Mencinger Golski.

Šolske stvari.

Nektere misli o naših šolskih zadevah.

Spisal Janez Bilc.

(Dalje.)

III.

Učitelj, organist in cerkovnik.

Kako so se pač te tri službe v eni osebi zedinile? Pa ne le pri nas, ampak tudi po drugih deželah; in ne le par let, ampak zmerom so bile združene. Komu niso znane besede nemškega pesnika, ki se nikakor z njimi ni hotel posmehovati ljudskim učiteljem: „Organist, Schullehrer zugleich, und ehrensamer Küster“. Vsa-

kdo lahko sprevidi, da je bilo to trojno opravilo iz ekonomičnega obzira v osebi učiteljevi združeno. Soseska je potrebovala organista, cerkovnika in učitelja, pa vse tri dobro plačevati, da bi vsak za-se dobro živeti mogel, temu manjše soseske nikakor niso bile kos. Učiteljem je bil pa s tem prihodek mnogo boljšan. Poznam učitelja, ki ima komaj toliko plače, da kot učitelj še tri mesece životariti ne more; s plačo orglarja in cerkovnika pa prav dobro izhaja.

Da je za učitelja cerkveno petje ali orgljanje sramotno, to si upa le kdo iz glasovitega Dittes-a šole trditi. Da je pa služba organista veljavi in dohodkom učenika koristna, tega bi te mogel, dragi bralec, gosp. Jereb, učitelj v Knežaku na Pivki, prepričati. Farna cerkev ni imela orgelje, in učitelj je bil pri trdih in surovih gozdarskih kmetih zaničevan, skoraj bi rekel, sovražen. Novi fajmošter napravi nove orgle. Ko prvokrat zadonijo, vse začudeno orglarja pogleduje, češ, kdo je vedel, da v našem učeniku tak mojster tiči! In potem je bil le en glas po soseski: to je možak naš učenik; pokazali bomo pri beri, da ga spoštujemo. Tako misli priprost kmet, pa ravno pri njem je treba ljubezen in spoštovanje do učenika povzdigniti, če hočemo, da se med ljudstvom ljubezen do šol in omike vedno bolj razširja.

Vse drugače mislijo in govorijo učitelji nove dôle o službi cerkovnika. „To je sramotno, cerkovniki nečemo več biti!“ — so kričali nekteri pri nekem učiteljskem zboru. „Dobro! pa prihodke cerkovnikove bi vendar radi še ohranili“, — jih je zavrnil predsednik. Taki gospodje „učitelji-cerkovniki“ pogostoma ne premislijo, da z „mežnarijo“ oni družega opravila nimajo, kakor to, da jeseni bero pobirajo. Oni ne zvonijo, oni ne pometajo cerkve, oni sveč ne prižigajo, da, še mašnih oblačil, dasiravno v žagradu stojijo, se ne dotaknejo ne; to vse opravlja njihov hlapec ali najemnik, kterelega pogostoma pičlo plačajo, sami pa bero in štolo pobirajo. Ni tedaj čuda, da se duhovni mnogokrat pritožujejo, da tako slabo plačani sluga tudi slabo svojo službo opravlja, vendar vse to pregledajo in potrpijo, da je le stan učiteljev boljši in se stroški soseskini zmanjšajo.

Omenil sem to le zato, da pokažem, ali je vpitje: „preč s cerkovništvom!“ res tako opravičeno. Pri vsem tem pa, da je učitelj „Organist, Schullehrer zugleich und ehrensamer Küster“, je njegova plača pičla, in nikakor ni primerna težavni in imenitni službi njegovi. Veliko se je že o tem govorilo in pisalo — pa učitelji so zmirom pri starem. V notranjski Bistrici ima hlapec na žagi hrano in pa 130 do 150 gold. na leto in takih hlapcev je več ko 20. Revni podučitelj pa ima 156 gld. letne plače, in s tem se mora hraniti. Prašam tedaj, ali ni to v nebo vpijoča krivica? Ali ne bi bilo boljše, da bi odgojitelj otrok pustil šolo in pa šel Bistričanom „tavolette“ žagat. Ako pa učitelj oboli, da ne more več podučevati, kaj mu je početi? In kedar mu starost ude potare, glavo obeli, kje bo penzije iskal; kje bo prosil dostojne pokojnine za svoj 30—40letni trud? Čaka ga osoda starega poštnega konja, tega reši sekira, njega smrt britke osode. In ako je učitelj zapustil vdovo z otroci, kako se jim bo godilo po smrti očetovi? Beračiti morajo, ali pa životariti o milošnji, ktero jim soseska ali pa „društvo podporno“ podeli. Skrajni čas je tedaj, da se stan učenikov zboljša, da se manj govori in toži po zbornicah in časnikih, ter več stori, da se v laž postavi starodavni pregovor „quem dii odere, paedagogum fecere“.

(Kon. prih.)